

ГЕНДЕРНІ ВІДНОСИНИ

УДК 316.35

ГЕНДЕРНІ РЕЖИМИ СУЧАСНИХ АКТИВІСТСЬКИХ РУХІВ

Л. С. Ригіна

*Саратовський обласний громадський фонд “Меганоліс”
mail17@yandex.ru*

Соціальний активізм у різних проявах є важливим явищем життя будь-якого суспільства і, відповідно, предметом наукових досліджень і дискусій. Особлива увага до соціальних організацій і рухів сьогодні пов’язана з появою транснаціональних об’єднань, які формуються згідно з логікою мережевої взаємодії.

Ключові слова: інформаційне суспільство, соціальна мережа, соціальний активізм, соціальні організації та рухи, гендерний режим, маскуліність.

Останнім десятиліттям у світовій історії з’явилася низка нових викликів сформованому світовому порядку, особливе місце серед яких посідає бурхливе піднесення транснаціональних активістських рухів, що зумовлює потребу діалогу різних соціальних і політичних сил. Сьогодні вже немає сумніву в тому, що ми живемо у світі, безпека та стабільність якого багато в чому залежить від здатності глибокого розуміння причин соціального напруження, від повноти уявлень про акторів, які діють на міжнародній і національній аренах. Успіх у цьому дасть змогу привернути нові ресурси і створити нові технології для управління конфліктами й уникнення насильства, що в підсумку і визначить майбутнє нашого взаємопов’язаного глобального суспільства.

Дослідження наднаціональних соціальних об’єднань як нової категорії учасників соціальних і політичних відносин багато в чому ініційовано працями М. Кастельса, який уважав, що базовим елементом прийдешньої інформаційної епохи стане сфера – непублічна, не обмежена будь-чим, неієрархічна коаліція, яка здатна до постійного розширення завдяки інтеграції всіх вузлів, які готові поділяти спільні комунікаційні коди [1, с. 471]. Відповідно до цього підходу, мережева логіка здатна продукувати особливу соціальну морфологію, яка ґрунтується на фактичній рівності учасників, а також на принципах перманентного оновлення, глобалізації і децентралізованої концентрації. Така нова форма взаємодії відкриває можливості високої мобільності та адаптивності, безконечної деконструкції і реконструкції, дає змогу управляти чинниками простору та часу, які раніше вважали об’єктивними, форматує сфери виробництва, влади і культури [1, с. 469].

Тенденцію поширення мережевого дизайну сучасних соціальних відносин помітили також філософи М. Хардт і А. Негрі, які запропонували поняття *Empire* для позначення нової глобальної форми суверенітету – мережевої влади що є “децентралізованим і

детериторизованим апаратом управління, який поступово інкорпорував усю глобальну сферу всередині відкритих меж, що розширюються” [2, с. xii]. Протидія цьому глобальному політичному порядку, відповідно до висновків авторів, також повинна бути організована у вигляді відкритої та обширної мережі активістів, у якій знайдуть вільне вираження відмінності між її учасниками [3, с. xv]. Така мережа протидії (*Multitude*) необхідна з огляду на радикальний перерозподіл умов революційних процесів (рекомпозицію соціальних класів, поступове утвердження гегемонії нематеріальної праці та нових типів прийняття рішень), коли багато з попередніх форм протестних дій і класової боротьби втрачають ефективність [3, с. 68–69]. Потрібність та домінування мережевої моделі організації протидії громадянського суспільства формам влади, які глобалізуються, зафіксована ще іншими вченими, які вважають, що принцип демократичності, неформальність співробітництва, широке використання досягнень технологічної революції та інноваційні практики активістських дій найбільше відповідають вимогам епохи інформатизації та глобалізації [4–7].

Особливу увагу до феномена мережі привернуто у зв’язку з концепцією так званої мережевої війни, у якій державним суверенітетам протистоять опоненти нового типу, представлені у вигляді мережевих структур або систем, які використовують різні, інколи нетрадиційні, але не менш дієві методи і засоби боротьби, продукти та ефекти інформаційно-технічної революції. Праці співробітників відомої американської дослідницької компанії RAND-Corporation, які також концептуалізували мережу в термінах соціальної морфології, а не типології, як було прийнято раніше, дали змогу специфікувати мережевих акторів, до яких належать коаліції, відповідні моделі сегментованої, поліцентричної, ідеологічно інтегрованої мережі (SPIN): сучасні соціальні рухи, низка терористичних, злочинних, етнонаціональних і фундаменталістських організацій, хакери і футбольні хулігани [8; 9].

Мережа, як нова форма організації, яка виникла внаслідок розвитку комунікаційних технологій, на думку деяких дослідників, претендує сьогодні на те, щоб стати головним організаційним дизайном глобального майбутнього, оскільки має перелік переваг над ієрархічними структурами. Наприклад, зазначають, що мережі чутливі до змін зовнішніх умов і адаптивні з огляду на те, що комунікаційні технології дають змогу реагувати, не зволікаючи, у разі появи нових небезпек чи нових можливостей; інноваційні та високоефективні, оскільки вільний характер співробітництва знімає навантаження організаційної культури, підтримуване менеджментом традиційного типу, а низький поріг входу/виходу забезпечує додаткові можливості для залучення в мережеві проекти нових учасників і нових ресурсів, створює умови перетину різноманітних мереж та їхнього необмеженого розширення [10–12].

Всесвітня павутина в цьому випадку стає не лише технічним інструментом і “міжмережевим простором” (місцем перетину мереж і проектних груп), але, перш за все, методологічним принципом організації, який утверджує порядок “горизонтальної” комунікації або, у будь-якому разі, заміну інституціональної субординації функціональною.

Ще однією помітною характеристикою, на думку аналітиків, є невловимість мереж. Мережі діють понад визначеними межами і юридичними відмінностями, між державою і суспільством, війною та миром, публічною політикою і озброєним протистоянням, сферами легального і нелегального. Все це ускладнює закріплення відповідальності за

боротьбу з мережами за яким-небудь окремим органом, а також застосування каральних законів і норм якої-небудь конкретної з суверенних держав [10, с. 45; 12, с. 302–306].

Запропонована Д. Ронфельдом і Дж. Аркіллом аналітична схема SPIN дає змогу отримати опис мережі на п'яти базових рівнях: соціальному, наративному, організаційному, доктринальному і технологічному. Зокрема, організаційні характеристики мережі забезпечують багатоканальність комунікативно-координаційної системи, яка пов'язує динамічні напівавтономні групи; наративний рівень передбачає наявність уявлень (історій), які поділені всіма учасниками і визначають сутність їхньої діяльності, причини виникнення і місію коаліції, цілі та методи, базові культурні коди; доктринальний рівень конституює принципи поліцентричності і “горизонтальності” мережевих інтеракцій; технологічний – маркує орієнтацію на використання нових інформаційних і комунікаційних технологій. Крім того, як необхідну складову мережевого дизайну автори розглядають кластер таких категорій, як персональні соціальні зв'язки, повага і довіра – все те, що традиційно позначають поняттям “соціальний капітал”. Функціонування мережевої коаліції залежить від успіху на кожному з перерахованих рівнів, однак, навіть якщо мережа виявляється недостатньо сильною в якомусь плані, вона, тим не менш, здатна кинути досить жорсткий виклик своєму основному опоненту – жорсткій вертикалі офіційного менеджменту [13, с. 323–338].

У міру розвитку напрацювань названих дослідників у контексті аналізу активістських рухів видається виправданим додатково виділити такі специфічні доктринальні установки мережевих об'єднань, як “виклик замість протесту” і “тактика замість стратегії”.

Поняття протесту проблематизував А. Мелуччі в праці *Nomads of the Present*: чи виправданим є прийняття як протесту будь-якого вираження невдоволення, будь-якої підривної поведінки - чи то широкої мобілізації проти ядерної війни, чи викриків сп'янілого чоловіка на вулиці, який лає владу? “В сучасній ситуації, коли боротьба перемістилась у сферу символічного, - переконував А. Мелуччі, - активістські рухи більше не функціонують як актори, а швидше, як знаки в тому розумінні, що вони переводять свою діяльність у символічні виклики, які перевертають домінуючі культурні коди” [7, с. 75]. Ці виклики, що реалізуються в одній із трьох головних форм (передбачення, парадокс, репрезентація), здатні спричинити системні ефекти, але не в плані модернізації чи інституціональних змін, ротації еліт чи культурних інновацій. Їхня суть – у виявленні владної структури, яка приховується за раціональністю адміністративних або організаційних процедур, а також шоу-бізнесом політики.

Приклади проектів, які реалізують цю доктрину, дають так звані *Партизанські комунікації*, зокрема, “Театр електронного протесту”, “Антикорпоративні саботажники”, “Автономна група a.f.r.i.k.a”, “Дівчатка-партизанки Inc.”, “Дівчатка-бунтівниці” та ін. Наприклад, згідно з маніфестом “Автономної групи a.f.r.i.k.a”, її члени об'єднались, щоб протидіяти символічному порядку західного капіталістичного суспільства, заснованого на дискурсах раціональності, створюючи короткі моменти розгубленості, які дають змогу помітити приховані відносини влади і можливі шляхи їхньої деконструкції. Така діяльність не є критикою панівної політики і гегемонії культури в традиційному розумінні, а, швидше, “інтервенцією за підкладку зовнішніх атрибутів соціального і політичного порядку” посередництвом зміщення меж між політичною діяльністю і повсякденністю, святковістю і працею, афектом і раціональною поведінкою, теорією і практикою [14].

Підривна іронія і практики “наче б то” – специфічна політика репрезентацій у сфері “високого” мистецтва і в інноваційних артистичних перформансах – є обов’язковими складовими такого типу активності [15]. Це можуть бути арт-постановки, творчий лист або інтервенції в публічну сферу за допомогою різних художніх проєктів. Одна з учасниць групи “Дівчатка-партизанки” позначає характер подібної діяльності як “політику пародії”: “Бунтівні дівчатка хочуть довести, що іде війна, і жінки не пацифісти. Ми – дівчатка-партизанки, дівчатка, які бунтують, погані дівчатка. Ми хочемо створити активний супротив, але ми також хочемо зробити це своїм власним способом і розважитись. Збільшення кількості жінок, які створюють власну фантастику, кіберпанк, сценарії до фільмів, реп- і рок-музику, знаходить цей новий патерн” [16]. На відміну від прямого протистояння і критики, подібні виклики, неодмінно пов’язані з актами символічного насильства, значно складніші щодо організації репресій у відповідь.

Другий доктринальний принцип – “тактика замість стратегії” – відповідає характеру сучасного типу протиборства, який, згідно з висновками дослідників глобальних процесів, є позатериторіальним [2; 3]. Принципову відмінність між стратегією і тактикою акцентував М. де Серто під час аналізу практик інтеграції індивіда в технократичні структури влади: стратегія співвідноситься з оперуванням у межах певної локальності, яку агент розцінює як власний плацдарм для відсічі зовнішнього опонента, тоді як простір тактичної дії проходить крізь територію супротивника без претензій на узурпацію, але й без будь-якого дистанціювання. Іншими словами, стратегія передбачає ведення війни з певним противником і відбувається з відсиланням до національних та інших кордонів, а тактика – це практики, які суб’єкт випробовує “на чужому полі”, вони передбачають можливість використання території і ресурсів опонента [17, с. 33–36].

Прикладом реалізації цього принципу є так звані *Партизанські медіа*, які утворюються на базі комунікаційних каналів і діють ніби зсередини, підриваючи владу, яка перебуває в ілюзії надійності запровадженого нею порядку і контролю. Такі медіа не створюють нового, вони схожі на віруси, які надбудовують корисні для себе доповнення до вже діючих систем [18].

Як головну тактику сучасної мережі можна розглядати тактику роювання. Зацікавлені дослідники визначають цей феномен як наймогутніший засіб нападу та захисту, який цілком імовірно визначатиме дизайн всіх майбутніх конфліктів [19, с. 4–12]. Тактика роювання ґрунтується на візуально аморфному, але навмисно структурованому та скоординованому розвертанні множини невеликих розсіяних мережевих одиниць для удару зі всіх напрямів у певну точку методом “життєстійкої пульсівної сили і вогню”. Мережа рою повинна бути здатною швидко і непомітно сконцентруватися навколо цілі, потім роззосередитись і розсіятись, зберігаючи готовність повторно об’єднатися для нової атаки [4, с. 14].

Подібний опис специфіки тактичних дій мережі дає змогу розглядати активність наркосиндикатів і терористичних альянсів, соціальних співтовариств і об’єднань хакерів через призму організаційного мікромеджменту [19; 20]. Наприклад, саме на засадах принципів роювання відбувалася координація численних активістських груп під час “битви за Сіетл” 1999 р., спрямованої проти Світової Організації Торгівлі. Акції флеш-моба (старт-моба), схожі на пролонговану гру “Створення днів хаосу” в Німеччині на початку 1990-х чи антиавтомобільний протестний рух “Критична маса” в США та низці країн Європи, дають ще один варіант реалізації тактики, яку обговорюємо

[13, с. 337–338; 14]. Однак, незважаючи на значну історичну перспективу використання в людських співтовариствах [9; 20], роювання все ще є дискусійним явищем у дослідницькій сфері, його не завжди розпізнають як специфічну форму колективної дії: “вони приходять і відходять, не залишаючи нічого після себе” [10, с. 61]. Безсумнівно, організаційний дизайн флеш-моб компаній не відповідає традиційному уявленню про соціальний активізм, який А. Мелуччі визначив через метафору театру: “Діяльність рухів сприймається як дійство на театральній сцені, яке розігрують герої, що виконують свої ролі” [7, с. 25]. Згідно з традиційним трактуванням, соціальний активізм неодмінно потребує наявності деякого публічного простору (історичної сцени), акторів, якими керує той чи інший великий ідеал, і глядачів. Проте новизна мереж передбачає перехід активістських дій у якісно інше русло – у режим часткової видимості та самореференції, яка забезпечує можливість досягнення досвіду колективної взаємодії як такої. *Номади теперішнього*, схожі активістські об’єднання, як звичайно, не мають довготермінових цілей. Їхня мобілізація відповідає запитам ситуації “тут і тепер”, а сама “подорож” (основа нового досвіду соціальності) вважається не менш важливою, ніж досягнення певного результату у вирішенні соціально-політичних проблем [7, с. 188–206].

Подібні інноваційні співтовариства, очевидно, потребують учасників, які мають специфічний набір характеристик: здатність працювати в команді з незнайомими до того колегами в обмежених за часом і ресурсами проектах; знання іноземних мов та інших культур; гнучкість і готовність до імпровізації; швидкість, саможертвність і повна відданість поточному проекту; відмінне знання електронних технологій і найновішого комунікаційного обладнання [14]. Загалом, перелічені властивості необхідні будь-якому працівнику за умов постіндустріального виробництва й епохи глобалізації, однак на заклик мережі ідуть, перш за все, актори, які мають досвід трансгресії (розширення і/або руйнування стійких фізичних, етичних, естетичних та інших меж), який формує новий тип [політичної] свідомості, означений феміністським критиком Ч. Сандовалом через поняття “диференціальна свідомість” або “перехідна мережа свідомості, транс-свідомість, яка спроможна стати особливою ідеологічною зброєю” [21, с. 419]. Саме така (постлюдська) транссвідомість дає змогу створювати часткові альянси – об’єднання на підставі фрагмента ідентичності, а загалом – на принципі тотожності, але не природної аналогії [21, с. 414; 22, с. 154].

Мережа, будучи нетрадиційною, рухливою системою, яка динамічно змінюється, спонукає до пошуку релевантного інтелектуального інструментарію для її вивчення. Як бачимо, синтетичну (функціонально-конструктивістську) парадигму, яка передбачає можливості розгляду соціальних явищ як у суб’єктивній, так і в об’єктивістській перспективі на підставі аналізу взаємодії соціальних структур і соціальних практик, можна успішно застосовувати в цьому зв’язку. Зокрема, хотілось би звернутись до концепції Р. Коннелла, яка дає змогу, крім того, виявляти латентні закономірності владних відносин у соціальних інтеракціях за гендерним підходом.

Отже, Р. Коннелл увів поняття “гендерного порядку” і “гендерного режиму”, характеризуючи відносини домінування та підкорення між статями, які виникають у процесі історичного розвитку на макро- і мікрорівнях соціального буття, в основі яких є матриця гендерного поділу праці та влади, соціальне конструювання сексуального бажання і набір відповідних культурних репрезентацій. Зокрема, праця стала правилом, відповідно до якого люди отримують ту чи іншу роботу; маскулітність у цьому разі, згідно з висновками автора, мобілізована сучасним суспільством як головний економічний ресурс. Другий елемент

теоретико-методологічної схеми – влада є ієрархією соціальних статусів, залежних від соціальної номінації статі. В умовах патріархальної системи навіть гомологічні за статевим складом колективи структуруються відповідно до гендерних ознак. Наприклад, досліджуючи чоловічі спільноти, Р. Коннелл виділив щонайменше три типи маскулінності: гегемонну, консервативну і підпорядковану [23, с. 106–107].

Катексис, що його фрейдизм трактує як інстинктивну психічну енергію, пов'язану з ідеальним образом об'єкта бажання, поданий у цій концепції швидше як соціальний дизайн сексуальності: “Я узагальнюю його [катексис] до конструкту емоційно навантажених соціальних відносин з “об'єктами” (тобто іншими людьми) в реальному світі” [23, с. 112]. Структура катексису зразка західної культури визначена низкою більш менш очевидних чинників. Об'єкти бажання тут неодмінно представлені через бінарні опозиції чоловіче/жіноче, а сексуальні практики мисляться як гетеросексуальні (саме сексуальні відмінності, зазначав Р. Коннелл, головню визначають те, що називають “еротичним ароматом відносин”). Сексуальні категорії відтворюють за допомогою особливої символіки (сексуальний фетишизм) або реалізації структурних принципів, ключовим із яких є принцип домінування. Імператив соціального оформлення сексуальних бажань породжує неконгруентність: внутрішній зміст відносин не збігається з їхніми зовнішніми репрезентаціями [23, с. 112–114].

У таблиці наведено гендерні режими традиційного (ієрархічного) і мережевого типів соціальної організації.

Наприклад, на відміну від традиційного організаційного дизайну, гендерний режим інноваційної мережі передбачає фактичну рівність учасників, розподіл праці на підставі калькуляції максимально можливого внеску, заміну жорсткої владної вертикалі на рухому функціональну субординацію, яку допускають для оптимізації спільних зусиль. Структурі катексису властива розмитість меж сексуальної ідентифікації та подвійність репрезентацій, які нерідко виходять за межі традиційних гендерних ролей і поведінкових патернів. Загалом, як видається, гендерні чинники і визначення у випадку мережі набувають помітної рухливості та мінливості, внаслідок чого гендер, як категорія, яка структурує, втрачає розпорядчу силу. Свідчення трансформації меж тілесності, пов'язані з розвитком сфери інформаційних комунікацій і щораз більшими ефектами кооперації та ко-еволюції людини й технологічних засобів, надають ще один аргумент на користь визначення мережі як постгендерної коаліції, яка складається з суб'єктів без [певної] соціальної статі, адже трансформація тіла проблематизує системи прописаних тут соціальних кодів, які фундаментують соціальну ієрархію, підкріплюють соціальний автоматизм; традиційні сигніфікації та інститути втрачають власну потенцію [24].

Концептуальні розробки Р. Коннелла та отримані за їхньою допомогою описи двох виділених організаційних форм дають змогу розмістити відомі сьогодні активістські практики в континуумі традиція-інновація.

Зокрема, звіти про діяльність недержавних організацій (НДО), активістських груп і соціальних рухів Європи й Америки кінця 1960 – початку 1980-х років висвітлюють цілком визначену, часто традиційного типу гендерну структуру їхньої організації, колективної ідентичності, системи фреймів, рекрутингу і мобілізації, а також гендерність емоційних відносин між учасниками. Наприклад, Дж. Гарсон у дослідженнях переконливо довів, що гендерна нерівність глибоко вкорінилась у неформальних соціальних мережах, які відіграють ключову роль під час процесу мобілізації потенційних

Соціальні організації традиційного та мережевого типу та їхні проєкції у сферу гендерних відносин

Показник	Тип організації	
	Традиційний	Мережевий
Праця	Гендерний поділ праці ("чоловіча" і "жіноча" праця)	Розподіл функцій та позицій за принципом максимізації персонального внеску; лабільна функціональна субординація
Влада	Ієрархічна патріархальна система	Фактична рівність учасників, переважання горизонтальних комунікацій
Ідентичність	Значимість гендерних відмінностей, які ґрунтуються на бінарній опозиції жіноче/чоловіче; імператив гетеросексуальності	Розмиті рухомі межі сексуальної ідентичності
Репрезентації	Сексуальний символізм	Амбівалентні образи, які виходять за межі традиційних гендерних репрезентацій

учасників руху, а також у попередніх організаційних формах, які нерідко стають взірцями кооперації для наступних поколінь активістів [25]. Д. МакАдам на підставі даних дослідження активістського проєкту “Літній дім свободи” виявив генеровану сутність розподілу праці в такого типу організаціях [26]. Е. Свідлер помітив, що гендерний символізм активно застосовується у процесах конструювання колективної ідентичності (“нас” проти “нас”), яка, на думку деяких теоретиків, є базисом колективної солідарності і загалом колективної діяльності [27].

Другий приклад – транснаціональні активістські коаліції, які намагаються максимально поширювати свою діяльність, залучаючи до участі людей різної статі, віку, расової належності, які перебувають, до того ж, в різних соціально-економічних умовах і культурних контекстах. Найцікавішим видається феномен мережі солідарності Запатіста (EZLN), яка веде історію від партизанського руху Мексики, оскільки саме Запатісту розглядають сьогодні як перший інформаційний партизанський рух [28, с. 80]. Доступні документальні та усні свідчення про життя учасників автентичного партизанського руху відображають наявність цілком визначеного гендерного порядку – егалітарнішого порівняно з гендерним порядком місцевих спільнот, який також передбачає можливість емансипації для жінок, проте все ж ґрунтується на розподілі праці за гендерною ознакою і порівняно стійких статево-рольових репертуарах [29, с. 452–472; 30]. Що стосується власне транснаціональної мережі солідарності то наявність окремого жіночого підрозділу (Zapatista Women) також фіксує гендерну сегрегацію в цій організаційній структурі. Дослідниця Д. Гете аргументовано доводить, що Zapatista Women можна розглядати як

самостійний жіночий рух, оскільки він: 1) відображає колективну ідентичність, відмінну від ідентичності мережі Запатіста загалом; 2) мобілізує учасниць і діє як відмінна група всередині мережі солідарності; 3) має низку вимог і цілей, відмінних від тих, які висуває програма мережі, фокусуючись на питаннях, пов'язаних безпосередньо зі становищем жінок у локальному та глобальному вимірах; 4) існуванням і діями сприяє змінам у структурі EZLN і в мексиканських спільнотах [30].

Ще розширеніші організаційні системи, які визначені сьогодні як мережі мереж (мега-мережі), здавалось би, відображають ідеальну можливість для реалізації базових мережевих принципів – відкритості, динамічності й фактичної рівності учасників незалежно від їхніх соціально-демографічних характеристик. Прикладом схожого типу коаліції є транснаціональний соціальний рух “Люди глобальної дії” (PGA), який виник під час підготовки до активістських акцій у Сіетлі 1999 р. Відповідно до тексту базового маніфесту, PGA не має таких традиційних інституційних атрибутів, як офіс, окремий банківський рахунок і посада спікера, який виступає від імені руху. Важливі рішення члени координаційних комітетів приймають колегіально - на конференціях і організаційних зборах. Активістські групи самостійно визначають ступінь та характер своєї участі. Мобілізаційна структура мережі охоплює незалежні медійні канали і сервери (медіа-центр, вебсайт, інформаційні та дискусійні листи розсилки), а також систему соціальних центрів, які забезпечують фізичний простір мобілізації. Загалом PGA позиціонується не як організація, а, швидше, як інструмент “для координації і взаємної підтримки на глобальному рівні тих, хто чинить супротив гегемонії корпорацій і парадигмам капіталістичного розвитку” (за матеріалами офіційного сайту PGA).

Дослідник Г. Майба визначив PGA терміном “координована анархія”, уважаючи, що такі соціально-комунікаційні технології, як електронні форми і листи розсилки, дають змогу створювати режим відкритості та децентралізації [10, с. 62].

Однак гендер і тут є пунктом актуального порядку денного. Наприклад, питання гендерної рівності належить до основоположних принципів діяльності активістів (див. програму 4-ї Європейської конференції PGA у Франції 2006 р.), що свідчить про наявність певного уявлення про гендерні ролі, позиції та ідеали, яке поділяють всі учасники.

Приклад акторів, про який широко дискутують та визначають сьогодні як мережі, дають терористичні альянси, зокрема відома Ель-Каеда. В дослідницьких проектах RAND-Corporation цей феномен розглянуто як складну систему невеликих, високомобільних, порівняно автономних, непов'язаних з іншими ісламськими організаціями воєнізованих груп, які фінансують з приватних джерел [31; 34]. Побудована на принципах поліцентричності та активного використання суперсучасних комунікаційних технологій, Ель-Каеда, проте, також не відповідає критеріям егалітарності та гендерної неспецифічності. Дані про соціально-демографічні характеристики учасників та організаційну структуру свідчать про гомологічний за статтю склад подібних об'єднань, дають змогу зрозуміти роль і позицію залучення жінок – живих знарядь терористичної війни, виконавців терактів, мобілізованих головно по лінії родинних і особистих зв'язків [32; 33; 34, с. 26–36].

Американська дослідниця М. Кімел, аналізуючи феномен міжнародного тероризму, у статті *The Gendered Moral and Political Economy of Terrorism* зазначила, що традиційна гендерна модель світу, яку переглядали під час глобалізаційних процесів, стає сьогодні одним з головних принципів, що організовує місцевий, регіональний і національний

супротив та виражається у термінах віри, етнічності чи націоналізму. М. Кімел, яка вивчала діяльність екстремістських груп Європи, США та ісламського світу, дійшла висновку, що всі вони використовують маскулінність як символічний капітал та ідеологічний ресурс для виправдання своїх цілей, способів боротьби, а також для конструювання образу ворога і вербування нових прихильників [35].

Помилковість аналогії терористичних альянсів з транснаціональними протестними рухами, соціальними форумами та іншими видами організації демократичної колективної дії окреслили М. Хардт та А. Негрі у книзі *Multitude*: формально схожі в плані комунікаційних схем, вони, однак, високо централізовані та, по суті, тяжіють до жорсткої вертикалі командних структур [3, с. 89]. Автори ідеї не називають, чим саме підтримувана ця ієрархія, однак наведене вище обговорення дає підстави припустити, що формувальним елементом є орієнтація на патріархальну модель організації соціальних інтеракцій. Утім, дослідники вже й раніше неодноразово демонстрували, як традиційна система гендерних відносин не лише зберігається, але в деякому розумінні навіть радикалізується в об'єднаннях, які орієнтуються на насильницьку діяльність [36–42]. Як і більшість кримінальних груп, молодіжних націоналістичних комірок, локальних релігійно-фундаментальних рухів та інших маскулінізованих об'єднань, які практикують насильницькі дії, терористичні організації відтворюють та створюють власну структуру в режимі більш чи менш очевидної гендерної субординації.

Отже, наведені типи активістських об'єднань утворюють спектр більш чи менш егалітарних соціальних режимів, починаючи від традиційної організації НДО, до більше наближених до “горизонтальної” архітектури мега-мереж. Гендерна категорія, однак, практично в усіх випадках зберігає свою важливу функцію, яка часто структурує, не даючи змоги реалізувати інноваційну модель мережевої коаліції. Проте пошук альтернативних зразків організації та координації активістських дій, нових схем прийняття рішень триває. Багато активістських груп уже сьогодні здатні демонструвати високу ефективність і адаптивність, кинути виклик наявним формам домінування. Подібні експерименти демократії та автономії, безумовно, важливі та роблять значний внесок у розвиток і розширення соціального досвіду реалізації активістських інтенцій.

Переклад з російської Т. Бурак.

1. *Castells, M.* The Information Age Economy, Society and Culture. Vol. I. The rise of the network society. – Madlen, Mass.: Blackwell Publishers, 1996.
2. *Hardt M., Negri A.* Empire. – Cambridge: Harvard University Press, 2000.
3. *Hardt M., Negri A.* Multitude: War and Democracy in the Age of Empire. – New York: The Penguin Press, 2004.
4. *Arguilla J., Ronfeldt D.* The Advent of Netwar (Revisited) // Networks and Netwars: The Future of Terror, Crime, and Militancy / Ed. by J. Arquilla and D. Ronfeldt. – Santa Monica, Calif.: RAND, 2001.
5. *Burbach R.* Globalization and Postmodern Politics: From Zapatistas to High-Tech Robber Barons. – Sterling: Pluto Press, 2001.
6. *Melucci A.* The Symbolic Challenge of Contemporary Movement // Social Research. – 1985. – Vol. 52, No. 4. – P. 769–816.
7. *Melucci A.* Nomads of the Present: Social Movements and Individual Needs in Contemporary Society. – Philadelphia: Temple University Press, 1980.

8. Gerlach L., Hine V. *People, Power, Change: Movements of Social Transformation*. – New York: The Bobbs-Merrill Co., 1980.
9. Arquilla J., Ronfeldt D. *Swarming and the Future of Conflict*. – Santa Monica, Calif.: RAND, 2000.
10. Maiba H. *Grassroots Transnational Social Movement Activism: The Case of People Global Action // Social Focus*. – 2005. – Vol. 38, No. 1. – P. 41–63.
11. Keck M., Sikkink K. *Activists beyond Borders: Advocacy Networks in International Politics*. – Ithaca: Cornell University Press, 1998.
12. Антиглобализм и глобальное управление: Доклады, дискуссии, справочные материалы. – М.: МГИМО (У) МИД России, 2006.
13. Ronfeldt D., Arquilla J. *What Next for Networks and Netwars? // Networks and Netwars: The Future of Terror, Crime, and Militancy / Ed. by J. Arquilla and D. Ronfeldt*. – Santa Monica, Calif.: RAND, 2001.
14. Blissett L., Brnzels S. *What about Communication Guerrilla? Autonomie a.f.r.i.k.a. gruppe // http://subsol.c3.hu/subsol_2/contributors/afrikatext.html*
15. Myerson S., Viduyt J. *The Art of Confusion Frank Guerrero of @TMmark // http://subsol.c3.hu/subsol_2/contributors2/rtmarktext2.html* (Reviewed February 17, 2006).
16. *Guerrilla Girls Bare All: In interview. In Confessions of the Guerrilla Girls // www.guerrillagirls.com/interview/index.shtml*
17. de Certeau M. *The Practice of Everyday Life*. – Berkeley, Calif.: University of California Press, 1984.
18. *Parasitic Media: Invisibility & other forms of Tactical Augmentation Nathan Martin for the Carbon Defense League // http://subsol.c3.hu/subsol_2/contributors3/martintext.html*
19. Kelly K. *Out of Control: The Rise of Neo-biological Civilization*. – New York: Addison-Wesley Publishing Company, 1994.
20. Edwards S. *Swarming on the Battlefield: Post, Present, and Future*. – Santa Monica, CA: RAND, 2000.
21. Sandoval Ch. *New Science: Cyborg Feminism and the Methodology of the Oppressed // The Cybercultures Reader / Ed. by D. Bell, B.M. Kennedy*. – London & New York: Routledge, 2000.
22. Haraway D. *A Cyborg Manifesto: Science, Technology and Socialist-Feminism in the Late Twentieth Century // The Cybercultures Reader / Ed. by D. Bell, B. Kennedy*. – London: Routledge, 2000.
23. Connell R. *Gender and Power: Society, the Person and Sexual Politics*. – Oxford: Polity Press, 1987.
24. Суслова О. *Тело без тела // www.tac.spb.ru/cfc/index.htm* (Reviewed May 25, 2002).
25. Garson J. *Messages of Exclusion: Gender, Movement, and Symbolic Boundaries // Gender & Society*. – 1997. – Vol. 11. – P. 179–199.
26. McAdam D. *Gender as a Mediator of the Activist Experience: The Case of Freedom Summer // American Journal of Sociology*. – 1992. – Vol 97. – P. 1211–1249.
27. Swidler A. *Cultural Power and Social Movements // Social Movements and Culture / Ed. by H. Johnston and B. Klandermans*. – Minneapolis: University of Minnesota Press, 1995.
28. Castells M. *The Power of Identity: The Information Age. Vol. II. Economy, Society and Culture*. – Oxford: Blackwell, 1997.
29. Guimar R. *Of Love, Marriage, Children, and War // The Zapatista Reader / Ed. by T. Hayden*. – New York: Thunder's Mouth Press, 2002.
30. Goetze D. *The Zapatista Women: The Movement from Within // www.actlab.utexas.edu/~geneve/zapwomen/goetze/thesis.html* (Reviewed May 4, 2006).
31. Zanini M., Edwards S. *The Networking of Terror in the Information Age Network and Netwar // Networks and Netwars: The Future of Terror, Crime, and Militancy / Ed. by J. Arquilla and D. Ronfeldt*. – Santa Monica, Calif.: RAND, 2001.
32. Yonah A. *Usama bin Laden's Al-Qaeda: Profile of a Terrorist Network*. – Yonah Alexandr and Michaek S. Swetnam Transnational Publishers, Inc., 2001.
33. Krebs V. *Unclouking Terrorist Networks // Pre-reviewed Journal on Internet Connections*. – 2002. – Vol. 24, – № 3. // www.firstmonday.org/issues/issue7_4/krebs/
34. Dickey Ch. *The Women of Jihad // Newsweek*. – 2005. December 12. – P. 26–36.

35. **Kimmel M.** Globalization and its Mal(e)Contents: The Gendered Moral and Political Economy of Terrorism // *International Sociology*. – 2003. – Vol. 18, –№ 3. – Pp. 603 - 620.
36. **Newburn T. and Stanko B.** Just Boys Doing Business. – London: Routledge, 1994.
37. **Vigil J.** Barrio Life: Street Life and Identity in Southern California. - Austin: University of Texas Press, 1988.
38. **Salagaev A., Shashkin A.** Russian Delinquent Gangs: Gender Regime and Masculinities Construction // *Gender and Violence in the Nordic Countries*. – København: Nordisk Ministerred, 2002.
39. **Campbell A.** The Girls in the Gang. – New York: Basil Blackwell, 1984.
40. **Mydans S.** Life in Girl's Gang; Color and Bloody Noses // *New York Times*. - 1990, January 29.
41. **Blee K.** Becoming a Racist: Women in Contemporary Ku Klux Klan and Neo-Nazi Groups // *Gender and Society*. – 1996. – Vol. 10. – P. 680–702.
42. **Zickmund S.** Approaching the Radical Other: The Discursive Culture of Cyberhate // *The Cybercultures Reader* / Ed. by D.Bell and B.M. Kennedy. – London & New York: Routledge, 2000.

Дослідження виконано за підтримки Програми дослідницьких стипендій Корпорації Карнегі в Нью-Йорку, адміністратором якої є Національна рада Євразійських і Східно-Європейських досліджень, Вашингтон, США (NCEEER). Погляд автора може не збігатися з поглядом Корпорації Карнегі і Національної ради Євразійських і Східно-Європейських досліджень.

GENDER REGIMES OF MODERN ACTIVIST MOVEMENTS

L. S. Rygina

Saratov Oblast Nongovernmental Foundation "Megapolis"

Social activism in its different manifestations has always been an important phenomenon in the life almost every society. For this reason it has been an important subject of academic research and debates. Special attention to the modern social organisations and movements is connected with the appearance of new transnational units, which are formed according to the network logic. The paper presents a way of intellectual reflection on the innovation forms of modern activist cooperation from the gender studies perspective.

Key words: informational society, social network, social activism, social organizations and movements, gender regime, masculinity

Стаття надійшла до редколегії 10.04.2007

Прийнята до друку 15.10.2007